

ВІДГУК
офіційного опонента
на дисертацію Валюшко Іванни Олександрівни
«Інформаційна безпека України в контексті російсько-українського
конфлікту», подану на здобуття наукового ступеня кандидата
політичних наук за спеціальністю 23.00.04 – політичні проблеми
міжнародних систем та глобального розвитку

Початок нинішнього століття ознаменувався зростанням міжнародних конфліктів, головною причиною яких є прагнення низки держав реалізувати свої геополітичні інтереси. Домінування інформаційної складової в структурі сучасної цивілізації спричинило переміщення конфліктної логіки з мілітарної в інформаційну площину та сферу бізнесу і комерції, що позначилося появою якісно нових характеристик протиборства між провідними державами світу за досягнення переваги у світовому інформаційному просторі.

Війна за суспільну свідомість українців, що розпалюється конфліктом ідентичностей української та російської націй, що триває нині на Сході України, по-особливому актуалізує проблеми теоретичного осмислення інформаційної безпеки, аналізу та оцінки основних інформаційних загроз (с.18), – цілком об'єктивно відзначає Валюшко І.О.

Нині, практично, всі держави світу є учасниками геополітичних протистоянь. Кардинальна зміна геополітичної картини світу, підвищення ролі світової громадської думки, досягнення багатьма державами інформаційній стадії розвитку, революційні перетворення в техніці та озброєнні та низка інших факторів змінили структурні компоненти геополітичного протиборства. Процес конфліктної взаємодії виступає причиною обміну інформацією між усіма основними і другорядними учасниками конфліктної ситуації. Саме тому поважно значимим є вплив різних інформаційних факторів на хід конфліктної ситуації.

За мету в дисертації авторкою було визначено здійснення комплексного політологічного аналізу інформаційної безпеки України у контексті російсько-українського конфлікту та визначення шляхів подолання її основних загроз. Низка сформульованих завдань дають можливість

дослідниці структурувати пошуковий процес і результативно його завершити. (с.19-20)

Об'єктом дослідження в роботі є «інформаційна безпека України» (с.20), для вивчення якої дослідниця залучає синергетичний, праксеологічний та евристичний підходи, використовує комплексний багатовимірний аналіз проблем інформаційної безпеки українського суспільства, вдало поєднуючи теоретичні уявлення щодо сучасних інформаційних воєн із практичною реалізацією політики уряду України в даному керунку. Формування категоріального апарату дисертації, авторка здійснює з позиції системного підходу, ґрунтуючись на тому, що само по собі поняття інформаційної безпеки є досить складним, і вчені до цього часу не представили його уніфікованого визначення (с.5-56). З огляду на це, Валюшко І.О. пристає до думки О. Данільян, О. Дзьобаня та М. Панова, що це – «безпека об'єкта від інформаційних загроз або негативних впливів, пов'язаних із інформацією та нерозголошенням даних про той чи інший об'єкт, що є державною таємницею» (с.46).
Повністю досягти окресленої мети дослідниці вдалося завдяки предметній конкретизації об'єкту – зосередженні уваги на вивченні українського виміру інформаційної безпеки (с.20).

У першому розділі «Стан наукових досліджень інформаційної безпеки як чинника сучасної системи міжнародних відносин» здобувачкою виокремлено, проаналізовано і систематизовано понятійно-категоріальний апарат дисертаційної роботи, визначено теоретико-методологічні засади (с.37-54), з'ясовано стан наукової розробки досліджуваної проблеми та представлено результати аналізу джерельної бази (с.24-36).

Отже, варто відзначити, що детальний авторський аналіз основних точок зору з досліджуваного питання, показав, що перед націями-держави, як акторами міжнародних відносин, із розвитком інформаційно-комунікаційних технологій постають нові проблеми та виклики, а саме – «інформаційні війни, інформаційний тероризм, кібервійни, інформаційно-психологічні

операції та інші, а на зміну конвенційним війнам приходить війни, що можуть бути без конкретних фронтів та військової техніки, де при допомозі інформаційних та електронних засобів контролюються інформаційні потоки та використовуються впливи на свідомість населення та ворога» (с.55).

Дослідниця схиляється до висновку, що інформаційна безпека є важливою складовою частиною національної безпеки. А, зважаючи на тотальну комп'ютеризацію всіх сфер життедіяльності як держави, так і суспільства, інформаційна безпека стає визначальною по відношенню до всіх інших складових національної безпеки. Це підтверджує позицію, що на сучасному етапі, національна безпека безпосередньо залежить від безпеки інформаційної.

З огляду на таке, – наголошує Валюшко І.О., – політика держави по забезпеченню інформаційної безпеки в Україні є складовою державної політики національної безпеки, офіційно визнану, як систему поглядів і практичну діяльністю органів державної влади й управління, спрямовану на забезпечення такого стану соціальних суб'єктів, при якому дія будь-якої інформаційної загрози не призводить до зниження рівня їхньої інформаційної безпеки нижче припустимого» (с.51-52). Для забезпечення національної безпеки немає необхідності завойовувати нові землі й порушувати національні кордони.

У ключі автorskого висновку, що законодавство в сфері інформаційної безпеки України за роки російсько-українського протистояння позначилося помітною динамікою, авторкою представлено другий розділ дисертації – «Політико-інституційні виміри інформаційної безпеки України в умовах російсько-українського конфлікту». Його присвячено з'ясуванню причин та змісту російської агресії проти України та вивченю законодавчого та інституційного підґрунтя в протистоянні інформаційним впливам.

Авторка наголошує, що Україна виявилася досить вразливою до російської інформаційної агресії. Першочерговою причиною цього є не

належна увага з боку вищого керівництва створенню комплексного механізму державної інформаційної безпеки (с.57).

Виділяючи основні причини, що привели до українсько-російського протистояння, Валюшко І.О. наголошує на прагненні Росії переформатувати систему міжнародних відносин, де б вона мала статус наддержави, здобувши його завдяки реалізації своїх геополітичних планів, в яких Україна принципово є лінією зіткнення демократичних і авторитарних цінностей (с.59).

У дисертації підтверджено факт гібридності як основної характеристики російсько-українського конфлікту, що поєднує в собі військові і невійськові дії і, де інформаційний компонент є визначальним. Методи та інструменти, що переважають в інформаційній війні з боку Росії, вкорінені в її історичну спадщину і традиції державного управління. Зокрема, дослідниця відзначає, що гібридність була перманентною рисою самої радянської форми державності. Мова йде про те, що цей «союз», з одного боку, означає альянс країн, які об'єднані, однак, зберегли свій суверенітет, з іншого – СРСР був максимально централізованим і тоталітарним державним утворенням, де всі рішення ухвалювалися і спускалися з Москви. Така війна ґрунтуються на інформаційному впливі на населення і має надто небезпечні наслідки (с.67).

Серед методів інформаційної агресії проти України дослідниця виокремлює: дезінформування, маніпулювання, пропаганду, диверсифікацію громадської думки, психологічний тиск, провокацію невизначеностей та безладу, кібератаки, тощо.

У свою чергу, інструменти російської інформаційної війни мають широкий спектр і обираються залежно від поставлених цілей. Класичними інструментами інформаційної гібридної війни Росії є ЗМІ, «Інтернет-тролі», «боти», тексти, відео, аудіо, зображення, меми, тощо. Okрім того, – зауважує авторка, – інструментами ведення війни можуть бути окремі політичні та, навіть, релігійні групи (с.78).

Початок російсько-української агресії виявив цілковиту незахищеність інформаційної сфери в безпековому секторі України, показав серйозні недоліки в організації системи законодавчого та інституційного забезпечення інформаційного простору, що цілком справедливо відзначено в дисертації. Окрім цього, дослідницею слушно зауважено, що законодавча база у сфері національної інформаційної безпеки, напрацьована за роки незалежності України і діяла до початку збройного вторгнення Росії в Україну, виявилася не досконалою і відставала від сучасних реалій. Саме це частково спричинило теперішню ситуацію на Сході України, коли держава не змогла виконати всі свої внутрішньополітичні функції, а саме забезпечити інформаційну безпеку, що призвело до втрати частини суверенітету і порушення територіальної цілісності нашої держави.

Саме тому Україні, починаючи з 2014 року, довелося в авральному порядку вирішувати питання адаптації інституційного забезпечення інформаційної безпеки до нових реалій та створення дієвих механізмів у цій сфері, серед яких – Міністерство інформаційної політики, Інформаційно-аналітичний центр Ради національної безпеки і оборони України та Генеральний секретаріат цифрової інфраструктури і, які, спроможні забезпечити захист безпекових інтересів держави, у першу чергу, інформаційного характеру, – підсумовує Валюшко І.О. (с.80-81).

І, нарешті, не можна не зауважити авторського твердження, що створення законодавства у сфері інформаційної безпеки за принципом надолужування згаяного не вичерпує нинішніх проблем, що постали в даній сфері. Необхідно навчитися стратегічно планувати і прогнозувати дії у цьому напрямі, а державі – створити мережу контролю за виконанням вже прийнятих юридичних норм, за повним фінансовим і кадровим забезпеченням структур, пов’язаних із системою інформаційної безпеки і активізувати інституційні реформи, відповідні нагальним потребам у зазначеній сфері. Забезпечення державними інституціями інформаційної безпеки України є надзвичайно важливим фактором збереження національної

цілісності держави та протистояння інформаційному засиллю з боку Російської Федерації (с.97-98).

Разом із дослідницею погоджуємося з офіційно сформованою в науково-практичному середовищі точкою зору, що вдосконалення системи державного реагування на сучасні виклики та загрози інформаційній безпеці вимагає цілеспрямованого вивчення зарубіжного досвіду організації і проведення інформаційних операцій, методів, засобів здійснення кібератак, а також моделювання інформаційних нападів.

Отже, система забезпечення інформаційної безпеки має бути міжвідомчою й ієрархічно організованою, а її структура й організація – відповідною структурі державного управління з чіткою координацією дій її окремих сегментів (с.108-109). Самі ж інститути безпеки визначаються здобувачкою, як стійкі типи і форми діяльності та відповідні їм структурні елементи щодо забезпечення безпеки особи, суспільства і держави, обумовлені історичним розвитком, інтегровані у різні сфери життедіяльності, многолики в своїх проявах і динамічні за розширенням своїх функцій (с.116-117).

Продовжуючи дослідження в керунку розв'язання поставлених завдань, Валюшко І.О. у третьому розділі – «Практико-політична діяльність щодо захисту інформаційної безпеки України в контексті російсько-українського конфлікту» вивчає діяльність дипломатії, ЗМІ, громадських організацій та окремих релігійних громад, що діють в Україні саме в контексті російсько-українського протистояння, щоб визначити їхнє місце і роль у забезпеченні інформаційної безпеки держави (с. 118-178).

Перше, що зроблено дослідницею для цього – досліджено трансформаційні процеси у сфері дипломатії, що розпочалися з початком російського вторгнення в Україну, практичні кроки, основні її досягнення та прорахунки на інформаційному фронті.

У даному контексті авторка робить висновок, що «головною проблемою дипломатичної служби України на початку російського

вторгнення було донести світові правдиву інформацію про стан речей в Україні. З огляду на роботу та дезінформацію російських каналів та дипломатії це виявилося досить нелегким завданням». Саме тому інформаційна функція української дипломатії в період війни вийшла на перший план (с.126).

Окрім усього, задля захисту своїх інтересів та забезпечення інформаційної безпеки Україна має бути готовою до нових викликів, використовувати інструменти, що розвиваються у сучасному інформаційному суспільстві. Щоб досягти успіху, має бути продумана стратегія як публічної дипломатії так і класичної (с.134), – наголошується в дисертації і з цим не можливо не погодитись.

Щоб досягти успіху в умовах російсько-українського конфлікту, дослідниця пропонує «трансформувати ЗМІ в систему, здатну ефективно конкурувати з суперниками за кордоном, що означає не тільки забезпечити інформаційну безпеку країни, а й створити ще один важливий інструмент для захисту зовнішньополітичних інтересів» (с.135).

Особливо значимим є висновок Валюшко І.В. про пряний зв'язок між ЗМІ та станом інформаційної безпеки. Роль ЗМІ у гібридній інформаційній війні подвоюється. Нині, з одного боку, Україна повинна перетворити власні медіа у своєрідний щит від кремлівського інформаційного тероризму та інформаційних впливів на внутрішньодержавному та міжнародному рівнях, з іншого, – забезпечити суспільне мовлення й недопущення в державі монополізації жодного типу ЗМІ. Окрім того, ЗМІ повинні чесно й прозоро висвітлювати діяльність самої влади (с.140).
І, нарешті, першочергові заходи, котрих потребує медіа-сфера – це нова карта медіа-реформ; де би було переглянуто всі регуляторні механізми, забезпечені прозорість медіа-власності, переглянуто антимонопольне законодавство, що обмежувало б медіа-монополії та створити конкурентні економічні умови для різних видів медіа (с.145).

Розглядаючи медіа як інструмент інформаційної безпеки в дисертації показано, що медіа є дуальними за своєю сутністю. Цей дуалізм полягає у тому, що вони можуть бути як інструментом ведення інформаційної війни, так і складовою інформаційної безпеки.

Результати вивчення ролі громадських організацій та об'єднань у забезпеченні інформаційної безпеки держави та України, зокрема, дали здобувачці можливість встановити, що саме вони з початком російської агресії, в умовах тотального хаосу, стали першими на захист інформаційної безпеки особи, суспільства й держави та протидіяли кремлівській інформаційній війні, досягнувши в цьому значних успіхів. Більше того, вони набули унікального досвіду у боротьбі з російською дезінформацією і вже консультиують з цього приводу інші держави, а для держави стала додатковим інтелектуальним і кадровим потенціалом (с.179).

Основні висновки дослідження, що узагальнюють зміст дисертаційної роботи, добре продумані дослідницею, мають достовірний характер і не викликають принципових заперечень. Авторка обґрунтовано доводить, що «забезпечення інформаційної безпеки є стратегічним завданням держави, оскільки національна безпека безпосередньо залежить від інформаційної безпеки» (с.180). Проте найбільш значимим висновком, що в реалізації державної політики інформаційної безпеки, громадські об'єднання можуть стати одним із ключових елементів недержавної системи забезпечення інформаційної безпеки (с.184).

Стиль аналізу здобувачкою проблем дослідження, що віdstежується в дисертації, привертає увагу вагомим джерельним та фактологічним підґрунтам, органічно пов'язаним із критичним аналізом низки концепцій політологів-міжнародників; пошуком авторського погляду як на інформаційну безпеку держави, так і визначення її місця в структурі національної безпеки у сучасному міжнародному політичному процесі. У цілому, ми маємо завершену роботу, присвячену актуальній темі, що демонструє високий науковий рівень, ерудицію та логіку авторки, яка робить

спробу розв'язати надзвичайно актуальну науково-практичну проблему – забезпечення інформаційної безпеки України в контексті російсько-українського конфлікту та в контексті трансформації системи сучасних міжнародних відносин.

Наукові положення дисертації достатньою мірою оприлюднені Валюшко І.О. у виступах на 5 науково-практичних конференціях і форумах міжнародного та всеукраїнського масштабу, а також – у 7 наукових статтях, опублікованих у фахових виданнях, включених до переліку МОН України, 1 статті у іноземному виданні, включеному до міжнародних наукометричних баз та 5 статтях, опублікованих за результатами науково-практичних конференцій (с.5; с.13-14 автореферату).

Зміст основних положень дисертації ідентичний змісту автореферату. Проте, в змісті дисертації присутні положення яким, на думку офіційного опонента, здобувачці потрібно було би приділити більше уваги, та які можуть стати підґрунтям для дискусії під час захисту.

1. Обравши об'єктом дослідження «інформаційну безпеку України» (с.20) та розкривши його сутність у тексті дисертації, здобувачка конкретизує його зміст через предмет, яким стала таж таки інформаційна безпека, але в контексті російсько-українського конфлікту. Проте, дослідниця не звернула увагу на те, що «російсько-український конфлікт», зважаючи на формулювання теми, є об'єктом дослідження. Гадаю, що на майбутнє варто більш ретельно ставитися до основних вимог організації наукового дослідження, щоби чітко виокремлювати об'єкт і предмет наукового пошуку.

2. Що стосується першого пункту *Вперше* наукової новизни дисертаційного дослідження другого його підпункту «висвітлено роль дипломатії у вимірі інформаційної безпеки» (с.21), то таке формулювання видається не повним і потребує уточнення, а саме – про який вимір йде мова: особистий, державний, міжнародний, і в чому полягає ця роль.

3. На с.51 першого розділу дисертаційного дослідження Валюшко І.О. стверджується, що «інформаційна безпека є важливою складовою частиною

національної безпеки. Зважаючи на тотальну комп'ютеризацію усіх сфер життєдіяльності як держави так і суспільства інформаційна безпека визначає ситуацію у всіх інших сферах національної безпеки. Тому, можна стверджувати, що на сучасному етапі, національна безпека безпосередньо залежить від інформаційної безпеки». Чи дійсно лише тотальна комп'ютеризація всього державного середовища є індикатором залежності національної безпеки від інформаційної і чому мова не йде про взаємозалежність?

4. Серед широкого кола дослідницьких методів, перерахованих у дисертації є евристичний метод, який здобувачка пропонує для «розробки рекомендацій дієвої політики у сфері інформаційної безпеки України» (с.20). Яких саме моделей дієвої політики можна очікувати від інститутів, відповідальних за інформаційну безпеку?

5. У практичніх рекомендаціях щодо захисту України є рекомендація розробити «стратегію публічної дипломатії України для популяризації України в світі та спростування російської дезінформації» (с. 185) . Визначте основні положення цієї стратегії. Хто суб'єктно несе відповідальність за її втілення?

6. І, нарешті – зважаючи на відсутність системного визначення інформаційної безпеки держави, про що неодноразово йдеться в дисертації, постає запитання: чи не виникли в процесі дослідження підстави, які дозволили б спробувати сформулювати авторську візію цієї категорії? (с.20).

Зазначені зауваження не впливають на загальну позитивну оцінку дисертації «Інформаційна безпека України в контексті російсько-українського конфлікту», що є оригінальним, завершеним і водночас перспективним дослідженням, скерованим на вдосконалення існуючих і запровадження нововведень положень щодо особливостей інформаційної безпеки України в умовах російсько-українського конфлікту, а надто – на сучасному етапі його протікання. Кандидатська дисертація відповідає вимогам п.п. 9, 11, 12, 13 «Порядку присудження наукових ступенів»,

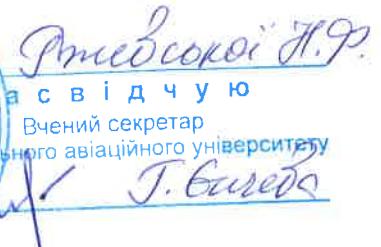
затвердженого постановою КМУ № 567 від 24.07.2013р. (зі змінами, внесеними згідно з Постановами КМУ № 656 від 19.08.2015р. та № 1159 від 30.12.2015р.)», а її авторка – Валюшко Іванна Олексandrівна, заслуговує на присудження наукового ступеня кандидата політичних наук за спеціальністю 23.00.04 – політичні проблеми міжнародних систем та глобального розвитку.

Офіційний опонент,
завідувач кафедри міжнародних відносин,
інформації та регіональних студій
Навчально-наукового інституту
міжнародних відносин
Національного авіаційного університету,
доктор політичних наук, доцент

Н.Ф. Ржевська

24 травня 2018 р.

Ржевской Н.Ф.
Г. Балеба